

Organizační formy vyučování - pojem

1. Pojem organizační forma vyučování

Organizační forma vyučování je organizační uspořádání podmínek k realizaci obsahu výuky při použití různých metod výuky a výukových prostředků a při respektování didaktických zásad.

Pojem **organizační formy vyučování** zahrnuje v praxi vyučovacího procesu jednotlivé uskutečňované a uskutečnitelné konkrétní způsoby: prostředí, ve kterém se vyučování uskutečňuje, časové formy organizace a organizace vzájemné součinnosti učitele a studentů.

Organizační formy vyučování lze dělit podle různých kritérií, např.:

- **podle vztahu k osobnosti studenta** (výuka individuální, skupinová, hromadná, ...);
- **podle charakteru výukového prostředí a organizace práce** (výuka ve třídě, v knihovně, exkurze, domácí úlohy, ...);
- **podle délky trvání výuky** (vyučovací hodina, dvouhodina, ...);
- **podle míry povinnosti** (povinné, nepovinné, volitelné, ...);
- atd.

Učitel volí tvořivě organizační formu v závislosti na:

- cíli své práce;
- charakteru látky;
- připravenosti a specifických potřebách studentů i jejich individuálních zvláštnostech;
- možnostech, které má v dané škole k dispozici.

2. Klasifikace organizačních forem výuky

A. Podle vztahu k osobnosti studenta

- výuka hromadná, kolektivní (práce učitele s celou třídou, různé typy vyučovacích hodin - motivační, výkladová, opakovací, zkušební, kombinovaného typu; samostatná práce studentů, ...);
- výuka skupinová (skupinové vyučování);
- výuka individuální (každý student má svého učitele);
- výuka individualizovaná (každý student pracuje podle svého programu, učitel tuto práci řídí; diferenciací).

B. Podle charakteru výukového prostředí a organizace práce

- výuka ve třídě (klasická třída s lavicemi, tabulí a další didaktickou technikou);
- výuka v odborné učebně (v knihovně, v počítačové učebně, v laboratoři, ...);
- výuka ve školní dílně či na pozemku (např. učební praxe);
- vycházka a exkurze (rozmanité náměty - muzeum, knihovny, firmy apod.);
- samostatná práce studentů (domácí úkoly, ročníkové práce, projekty, studentské soutěže).

C. Podle délky trvání

- základní výuková jednotka (klasická vyučovací hodina; zpravidla 45 minut);
- vícehodinová výuková jednotka (práce v terénu, v knihovně, školení, kurzy, vysokoškolské přednášky a semináře; např. 90 nebo 180 minut);

- zkrácená výuková jednotka (např. krátká instruktáž před exkurzí).

3. Samostatná práce studentů

Aby smíšená hodina neměla stereotypní charakter, musí být posilována studentova aktivita - metoda problémového výkladu, heuristická metoda a také samostatná práce studentů. Vedle povahy výukové metody (sebevzdělávání - autodidakce) je to i organizační forma vyučování, co umožňuje učitelům vytvářet variabilně aktivizační charakter výuky.

Rysy samostatné práce:

- určitý stupeň nezávislosti na cizím ovlivňování;
- schopnost řešit nové úkoly, nové situace;
- používání vědomostí a dovedností v nových podmínkách;
- překonávání potíží a překážek;
- vlastní úsilí je nejdůležitější;
- těžiště ve fixační a aplikační fázi výuky, pro pokročilejší studenty zdroj nových informací při respektování zásady přiměřenosti.

Formy samostatné práce

- práce s učebnicí, pracovním sešitem, tabulkami, počítačem, doporučenou nebo vyhledanou literaturou, internetem;
- samostatné pozorování dějů včetně zpracování získaných poznatků;
- samostatná experimentální činnost včetně zpracování získaných poznatků;
- samostatné studium.

Postup při práci s učebnicí

- četba textu a jeho prostá reprodukce;
- četba textu a odpovědi na otázky;
- četba textu a vyhledání hlavních myšlenek;
- četba dvou různě koncipovaných obsahů a jejich srovnání;
- vysvětlení závěrů obsažených v textu;
- strukturní analýza a systematizace poznatků;
- vlastní stanovisko k obsahu, hodnocení;
- samostatné závěry, kritický přístup, rozvinutí myšlenek.

4. Skupinová výuka

Práce studentů ve skupinách umožňuje, na rozdíl od tradiční hromadné výuky, spolupráci studentů, jejich diferenciaci a individualizaci, aniž se narušují cíle demokratické školy.

Rysy skupinové výuky

- 3-5 členné pracovní skupiny studentů - skupiny stálé, variabilní, homogenní, heterogenní; partnerská skupina (předstupeň);
- společná práce všech členů skupiny;
- podstatou jsou sociální vztahy mezi studenty - tyto vztahy vyžadují řízení v sociálním vývoji studentů při dlouhodobé spolupráci členů skupiny;
- řešení stejného úkolu nebo různých úkolů;
- důležitá je role vedoucího skupiny.

Fáze skupinové výuky

- **úvodní fáze:** v rámci hromadné práce rozhovor k úkolům, způsobu práce; přidělení úkolu jednotlivým skupinám učitelem;
- **práce ve skupinách:** rozdělení práce ve skupině podle zájmu a schopností;
- **závěrečná fáze:** v rámci hromadné práce třídy posouzení výsledků, zhodnocení.

Struktura vyučovací hodiny při skupinové práci - možná varianta

- zahájení (běžné, oznámení programu);
- navození hlavního úkolu vyučovací hodiny - vytvoření problémové situace, motivace;
- formulace úkolu skupinám - zadání (různé způsoby), instrukce, vymezení času;
- samostatná práce ve skupinách, učitel sleduje;
- závěrečná společná diskuse - prezentace výsledků;
- zhodnocení práce skupin;
- systematizace poznatků, doplnění, zápis.

Možnosti ve výuce

- skupinové pokusy (pozorování, popis, vysvětlení);
- diskuse demonstračního pokusu;
- řešení náročnějších úloh včetně úloh problémových;
- příprava referátu - např. na téma využití v praxi;
- probírání nového učiva - práce s učebnicí podle návodu.

5. Exkurze

Exkurze je organizační formou výuky, která probíhá zpravidla v mimoškolním prostředí a má přímý vztah k obsahu výuky. Převládá v ní názorná metoda a je zaměřena na přímé pozorování probíhajících jevů a procesů a na setkání s praktiky a odborníky určitého oboru.

Rysy exkurze

- předvádění a pozorování objektu výuky v praxi - dovednost pozorování, dovednost rozpoznávání znaků jevů;
- lepší porozumění probraným pojmům;
- konfrontace teorie a praxe, motivace;
- východisko pro další výklad.

Rozdělení exkurzí

- tematická - exkurze zaměřená na jedno právě probírané téma;
- komplexní - exkurze, při níž se studenti seznámí s problematikou celého předmětu či oboru (podnik, knihovna, ...);
- exkurze do přírody, na výstavy, do muzeí, výroby, apod.;
- úvodní (před tematickým celkem);
- závěrečná (po tematickém celku).

Zásady pro přípravu a uskutečnění exkurze

- výběr objektu v souladu s obsahem učiva, stanovení cíle, obsahu, rozsahu a organizace, zadání úkolů;
- vyučovací hodina věnovaná přípravě exkurze včetně pokynů, pravidla chování, pravidla bezpečnosti práce;
- přiměřená doba exkurze;
- zhodnocení exkurze;
- plánování v tematickém plánu.

6. Fáze výuky

MOTIVACE

- vnitřní (silný impuls pro učební postoje studenta)
- vnější (učení jsou uspokojovány jiné potřeby, původně s učením nesouvisející)

Druhy motivace

- interakce mezi učitelem studentem;
- aktualizace vhodných potřeb;
- využívání působení odměn a trestů;
- životní orientace studentovy osobnosti.

EXPOZICE

- zprostředkování nových poznatků studentům;
- vytváření pojmů;
- vznik formálních vědomostí;
- vytváření základů a východisek dovedností a návyků.

Expozice zahrnuje všechny způsoby a postupy, jimiž si studenti pod vedením učitele (řízení) osvojují učivo.

FIXACE

- upevňování osvojených vědomostí, dovedností, návyků, postojů a přesvědčení (versus živelné poznávání);
- nejčastěji se uskutečňuje formou opakování a cvičení;
- křivka zapomínání, zpětná vazba.

Základní druhy opakování

- **prvotní** - provádí se v plném rozsahu jako při jeho expozici, a to ihned po probrání učiva;
- **průběžné** - výběrově se zaměřuje na obtížné partie učiva nebo na individuální nedostatky;
- **zobecnující** - postihuje větší celky učiva, vyčleňuje podstatné učivo a zdůrazňuje mezipředmětové vztahy;
- **problémové** - vyžaduje nadhled nad učivem, bývá spojeno s aplikací poznatků.

Realizaci fixačních přístupů ve výuce napomáhá psychologický přístup k učení, respektování zákonitostí paměti, křivky zapomínání, zákonů motivace apod.

DIAGNÓZA

- soustavné sledování studentovy práce pomocí zpětné vazby;
- zkoušení, prověřování, hodnocení.

Druhy diagnostikování

- průběžné;
- frontální;
- individuální;
- skupinové;
- kolokvijní;
- testování;

- strojové.

Formy diagnostikování

- ústní;
- písemné;
- grafické;
- pohybové;
- kombinované.

APLIKACE

- používání získaných vědomostí, dovedností, ... v praxi;
- vyvrcholení výuky v teoretické či praktické rovině.

Z gnozeologického hlediska praxe představuje poslední stupeň poznávacího procesu.